

УДК 37.04

БІРІНШІ КУРС СТУДЕНТТЕРІНІҢ ОҚУҒА БЕЙІМДЕЛУДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ЖОЛДАРЫ

Абдуалиева Н.,
ҚМПИ педагогика және психология
мамандығының 4 курс студенті
Қостанай к., Қазақстан Республикасы
Утегенова Б.М.,
п.ғ.к., доцент ҚМПИ

Аннотация

Баспаға ұсынылған мақалада бірінші курс студенттеріне жоғары оқу орнына бейімделуде педагогикалық және психологиялық қолдау көрсету мәселелері қарастырылған. Қолдаудың жалпы сипаты ашылған. Оқу орнына бейімделудің факторлары бойынша зерттеу жұмысының мәліметтерін көрсетілген. Мақала авторлары осы факторлардың жағымды және жағымсыз негіздерін зерттеп, атап көрсеткен. Бірінші курс студенттерінің жоғары оқу орнына келіп оқуда психологиялық және әлеуметтік жағынан көретін қиыншылықтарын, олардың себеп-салдарын талдап, педагогикалық қолдаудың ұйымдастыру формалары мен әдіс-тәсілдерін сипаттаған. Мақалада студенттер кәсіби оқу орнының талаптарына бірден үйрене алмайтындығы сипатталған. Үйлесімді жолдармен бейімделу шарттары қарастырылған. Педагогикалық қолдау талаптарына авторлар оқу бағдарламасын жеке даму траекториясына байланысты жүзеге асыру жолдарын айқындап көрсеткен.

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы психолого-педагогической поддержки студентов первого курса в период их адаптации к обучению в педвузе. В статье уточнены понятия психологической и педагогической поддержки, основные условия использования поддержки для успешной адаптации студентов-первокурсников, приведены некоторые методики по исследованию проблемы адаптации студентов. В статье рассмотрены возможности учета индивидуально-психологических особенностей студентов первого курса при их адаптации к условиям высшего учебного заведения. В работе также даны характеристики ключевым понятиям адаптации студентов первого курса к получению профессионального образования с позиций психологической, педагогической и социальной поддержки. Так, к социальной позиции в поддержке студента первого курса отнесены следующие: приобретение иного статуса – студента, относительная свобода в выборе траектории обучения, расширение коммуникации и группового взаимодействия, нейтральная позиция преподавателей по отношению к студентам, образовательная среда и комфортность психологической атмосферы для успешной адаптации.

Abstract

The article is devoted to the problems of psycho-pedagogical support of freshmen in the period of their adaptation to training in teacher training University. In the article there are specified the notions of psychological and pedagogical support, basic conditions of using support for successful adaptation of freshmen, there are also given methods on research of problems of students' adaptation. The article deals with capabilities of taking into account individual psychological characteristics of freshmen in adaption to conditions of higher education institution. In the work there are also shown the characteristics of key concepts of freshmen

adaptation to receiving professional education from the position of psychological, pedagogical and social support. Thus, the following notions are referred to the social position in freshmen support: obtaining a different status – a student status, relative freedom in choosing training trajectory, extension of communication and group interaction, a neutral position of teachers with respect to students, the educational environment and the comfort of psychological atmosphere for successful adaptation.

Түйінді сөздер: Педагогикалық-психологиялық қолдау, бейімделу, қолдаудың психологиялық шарттары, қолдау қағидалары, әлеуметтік бейімделу шарттары, мәселені зерттеу тәсілдері.

Ключевые слова: Психологическая и педагогическая поддержка, адаптация, условия и принципы поддержки студентов первого курса, методики по выявлению уровня адаптации студентов.

Key words: Psychological and pedagogical support, adaptation, conditions and principles of freshmen support, methods on identification of the level of freshmen adaptation.

Білім арудың бағыт-бағдары Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында, Қазақстан Республикасының Конституциясында, «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасында, Білім берудің 2011-2020 жылдарға даму Мемлекеттік бағдарламасында және басқа да мемлекеттік құжаттарға негізделген.

Еліміздің президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына арнаған Жолдауында ұлттың бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалатынын, осыған орай білім жүйесін реформалаудың нәтижелерінің бірі жаңа сатыдағы педагогтың өмірге келуі тиіс екенін айырықша атап өтті [1].

Педагогикалық қолдау –білім алушымен бірлесіп оның қызығушылықтарын, мақсаттарын, мүмкіндіктерін және оған адамгершілік қасиетті сақтауға, өзін - өзі ұйымдастыруда позитивті нәтиже қол жеткізуге кедергі жасайтын мәселелерді жеңу жолдарын анықтау.

Психологиялық қолдау ұғымы ғылымдағы жаңа түсінік болғандықтан «қолдау» сөзінің жалпыға бірдей мойындалған, психологиялық мәніне негізделген мағынасын нақтылау сипатын беруіміз қажет.

И.Б.Котова мен Е.Н.Шиянованың идеялары да осыған тектес. Олар педагогикалық және психологиялық қолдаудың мәніне баса назар аударады. Авторлардың ойынша, оның мәні адамның өзегін – тұлғасын қозғайтын күрделу өңделуде. Дамыған тұлға қолдауға, түсіністікке, қабылдауға, тәрбиенің ерекше амалдары мен әдіс-тәсілдеріне, өзін-өзі дамытудың механизмдері мен және тәсілдерімен қаруландырылуға мұқтаж болады. Адам барлық сыртқы ықпалдарды жинақтап, өзбетінше сапалы жаңа ойлармен мақсаттарды құрастырып, сыртқы стимулдармен емес, ішкі қозу арқылы әрекет ете бастайтын жағдайда психологиялық қолдау үдерісі өзін-өзі дамыту актілерімен нәтижеленеді [3,18].

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың мазмұнын талдаудың нәтижесінде бірқатар жорамалдарға арқау еткен модельді құруға негіз болған болжамды құрастыруға мүмкіндік алдық.

Психологиялық қолдаудың маңызды қағидалары:

- полисубъектілік, ынтымақтастық, қолдау қағидасы;
- тұлғалық бағдарлану қағидасы;
- психологиялық қолдауға мұқтаж субъектінің тұлғасын шартсыз қабылдау қағидасы;
- құпиялылық қағидасы;
- жеке тұлғаның тұтастай өмірлік кеңістігінде құқықтары мен қызығушылықтарын қорғау қағидасы.

Қолдау тиімділігінің негізгі шарттары:

- адамға көмек пен қолдауға келісім беруі;

- адамның жеке қиындықтарын өз бетінше шешуіне мүмкіндік беру;
- адамдармен мейірімді болу;
- оның тұлғасын бағалаусыз қабылдау;
- тұлғаның толыққанды дамуына оңтайлы жағдайды қалыптастыруға бағыттылық;
- ұжымда (отбасында, басқа ортада) жағымды психологиялық ахуалды қалыптастыру;
- адамдармен эмоциялы жайлылықты қамтамасыз ету.

Педагогикалық институтында 1курс студенттері келесі қиындықтармен бетпе-бет келіп, қолдауды қажет етеді:

- оқу үрдісіндегі жүктеменің ұлғаюы;
- жаңа оқу бағдарламасын түсінудегі қиындықтар;
- оқу мекемесіндегі құрбы- құрдастары арасындағы қиындықтар;
- оқытушылармен тіл табысуындағы қиындықтар.

Ал педагогикалық қолдау – бұл тұлғаның өз бойындағы мүмкіндіктерін өзінше іске асыруына шарт-жағдайлар түзу; өз қадір-қасиеті мен ар-намысын сақтап қалуға және ұтымды нәтижеге жету жолындағы кедергілерді бірлікті жеңіп бару; «жәрдем бер» деп алақанын ашық жайып отырғанға ғана емес, достық ықылас-ниетке мұқтаж болғанның бәріне көмек көрсету; педагогтардың кәсіби деңгейінің жоғары болуы.

Педагогикалық қолдаудың көрініс формалары – жылы лебіз, құлақ сала білу, қажет болса – кеңес беру, сенім, құқығын қорғау.

Педагогикалық қолдау:

- интеллектуалдық дарындылықты (оқуға, талдауға, сынға қабілеттілік);
- шығармашылық дарындылықты;
- қабілетті айқындау мен дамытудан.

1 курс студенттерімен тығыз байланыс орнатып, білім беру жүйесіне бейімделу процесінде педагогикалық-психологиялық қолдау көрсету –оқу орнының міндеті болады. Заманауи негіздерінде бейімделу үрдісі – әлеуметтік қоғам мен тұлға арасындағы қарым-қатынас орнатудың нәтижесі.

А.А.Налчаджян мен Ж.Г.Сенокосованың айтуынша, бейімделу негізі- объект пен субъектіңарасындағы үйреншікті оқиғалар немесе орын алмастыру болса, тұлға көптеген уақыт бойы қалыпқа келе алмай, бейімделушілігі созылмалы түрде болады [4, 218].

Жалпы бейімделу (ағыл. adaptation, орыс. адаптация) дегеніміз– алғашында биологияда пайда болған термин, құрал мағынасын беріп, қоршаған орта мен ағза арасындағы байланысты зерттеу кезінде қалыптасты.

К.Е. Бекмаханованың пайымдауынша, бейімделу – жеке тұлға мен әлеуметтік орта арасындағы белгілі қарым-қатынас үдерісі және нәтижесі [2, 19].

1 –ші курс студенттеріне жаңа тобына, институттың саяси – мәдени өміріне және білім берудегі оқытушыларға үйрену және бейімделу қалыпты жағдай.

Бірінші курс студенттерін қолдау мәселелерін қарастыра отырып, кәсіби білім алудағы бейімділіктің 3 факторы анықталды:

1.Әлеуметтік факторға студенттің жасы мен оның әлеуметтік ортасын және білім алған мекеменің түрін жатқызамыз. Педагогикалық институтының 1 курс студенттері 17-18 жас шамасында 92%- ды құрайды, олардың 45-54%-ы ауылдардың келген студенттерді құрайды.

2.Психологиялық факторда индивидтік- психологиялық, әлеуметтік- психологиялық ерекшеліктері қарастырылады. Әлеуметтік- психологиялық ерекшеліктерге: зияткерлік, бағдарлық, тұлғалық бейімделу потенциалы, топтағы мәртебесі жатады.

3. Педагогикалық факторға оқытушылардың педагогикалық шеберлігі, педагогикалық ортаның ұйымдастырылуы, материалды- техникалық базасы жатады.

Жалпы алғанда, 1курс студенттеріне қатысты фактор- әлеумет, демек оны қоршайтын адамдар. Яғни, бұл студенттің кішігірім қарым-қатынаста болатын тобы.

1курс студенттерін қолдау жолында келесі нұсқаулар белгіленеді:

- барлық пәндер бойынша түсініктерді қалыптастыру;
- оқу үрдісіндегі және зерттеу ісіндегі дағдыларды қалыптастыру;
- оқытылатын пәнге деген қызығушылығын арттыру;
- болашақ мамандыққы деген қызығушылығын қалыптастыру.

Сонымен қатар, 1-ші курс студенттерінің білім алуындағы бейімделуінің негізі- студенттің танымдылығы, өмірге деген жоспары, таңдаған мамандығына сенімділік болып табылады.

Бірінші курс білімалушыларының оқу орнына бейімделу үрдісіне орай жүргізілген көптеген зерттеулер келесідей негізгі қиындықтарға жіктеледі екен:

- 1) кешегі мектептің ұжымындағы оқушылардың оның өзара көмегі мен моральдік қалауының кетуімен байланысты жағымсыз күйзелістер;
- 2) кәсіпті таңдаудағы мотивацияның белгісіздігі, оған жеткіліксіз психологиялық даярлық;
- 3) мінез-құлық пен іс-әрекетті психологиялық өзіндік реттей алмаушылық, оның күнделікті бақылауға алынуын педагогтардың талап етуі;
- 4) жаңа жағдайда еңбек пен демалыстың оптималды тәртібін қарастырып іздеу жұмыс пен өзіндік қызметті реттеу, әсіресе үй жағдайынан жатақханаға ауысу кезінде;
- 5) соңғысы өзіндік жұмысқа дағдының болмауы, конспект жасай алмау, алғашқы еңбек көздерімен, сөздіктермен, анықтама сілтемелермен жұмыс жасай алмаушылық;
- 6) оқу орнында қалыптасқан ішкі тәртіп ережесіне қайшы әрекеттерді жасау, ішкі тәртіпке көнбеушілік немесе үйренбеушілік.

Барлық осы қиыншылықтар өзінің шығуына байланысты әр түрлі. Оның кейбіреулері объективті құрыла алмайтын, енді біреулері субъективті сипатта және де әлсіз даярлықпен, мектеп және жанұя тәрбиесіндегі ақаулармен байланысты.

Білім алушылардың жас кезеңдерінде төмендегідей жаңа жасалулар, мүмкіндіктер анық байқалады:

- ақыл-ой, адамгершілік қатынастағы зерделілік (ересектік);
- наным-сенім, дүниеге көзқарасы;
- өзбеттілік - турашылдық;
- сыншылдық және өзіне сыншылдық;
- ішкі сенімсіздікті тудыратын өзіндік бағасының қайшылығы;
- максимализм, үлкендердің ойына жағымсыз қатынас;
- екі жүзділік, қалжың, дөрекілік, айқаймен әсер етуге талпыныс;
- интеллектуалдық танымдық дамудың жоғарғы шегі.

Тәжірибе бойынша осы бағытта тиімді қадам әр студент бойынша мәнді ақпарат жинау болып табылады. Жинаудың ең еркін-табиғи әдісі сеніп тапсырылған әдісі ұжыммен бірінші танысудан кейін жазбаша сауалнама болып табылады.

1-ші курс оқушыларының жаңа буынға бейімделулерін, қалыптасу деңгейін анықтап, оқушылардың жаңа буынға тез бейімделіп кетуіне жағдай жасалып, көмек көрсетілді.

Филлипс тесті алынып қорытындысы шығарылды. “Кел, танысайық!”, “Жоғары оқу орнында оқу дегеніміз не?”, “Біз және біздің дағдымыз”, “Біз және біздің кемшіліктеріміз бен жетістіктеріміз”, “Біз және біздің топ” атты тренингтер, сауалнамалар жүргізуге болады.

1-ші курс білімалушырымен танымдық интеллектуалдық және логикалық қабілеттерін анықтау мақсатында В. Серебряковтың «Интеллектуалдық» тестін алуға болады. Мінез-құлықтағы жағымды қасиетті қалыптастыру, дамыту, өзара әрекеттестікті жетілдіру, ұйымшылдыққа баулу мақсатында «Эмоция», ойындары және «Темперамент тестін» алуға болады.

Кез - келген студенттің белгілі бір ортаға және іс-әрекетке бейімделу өздігінен құрыла алмайды. Сондықтан адамның жеке басын қалыптастыруда оқу ортасындағы ұжымын қалыптастыру жолдарының тиімдісін таңдап алған жөн.

Студенттің бейімделуі - тәртібі мен жеке қасиеттерінің белгілі бір деңгейде өзгеруінен туындайтын қиын құбылыс. Жас жеткіншек мектептен басқа оқу ортасына түсіп, жаңа оқу

орны, жаңа орта, жаңа тәртіпке тиімді түрде бірден бейімделе алмайды. Тіпті кейбір студенттерде бұл үрдіс қиыншылықпен аяқталады, ол жыл басында оқу сабақтарына кіріспей немесе 1 семестрін аяқтамай институттан кетіп те қалады. Көбіне мұның артында адамның бейімделуі жүйесінің жеткіліксіздігі тұрады.

Дәстүрлі бейімделу жоспарында бірінші курс студенттерінің бейімделуі көбіне студент қызметінің негізгі бағыттарында көрінетін үш аспектіден тұрады:

- оқу үрдісінің шарттарына бейімделу
- сабақтың өткізілуінің жаңа формасына өтуі;
- бақылау және білімді меңгеруге өтуі;
- мектептегі 45 минуттық сабақтан дәріс пен семинардың 50 минуттыққа өтуі;
- өз бетінше өмір сүруі және т.б. топқа бейімделу
- топқа ену;
- топтағы ережелерін меңгеру;
- институт дәстүрлеріне үйрену.
- болашақ мамандыққа бейімделу
- кәсіби білімді меңгеру;
- іскерлікпен дағдыны қалыптастыру және т.б.

Бейімделу үрдісімен педагогикалық қолдау келесілерді айқындайды:

•студенттерді бейімделу үрдісінің қиыншылықтары туралы ақпараттандыру және оларды жеңу тәріздері;

•студенттерде тиімді бейімделу жолдарын қалыптастыру, тәртібін қайта қалыптастыру, жаңа оқу орнының талаптарына сай қалыптастыру

• өзін тәрбиелеуді ұйымдастыру көзінде студенттерге көмек.

Бейімделу үрдісіндегі әсер етуші басқару формасының бірі – топ жетекшісі болып табылады. Бірінші курс студенттерінің жаңа ортаға бейімделуі, іскер және жеке байланыстың орнауының сәтті аяқталуы көбіне топ жетекшісіне байланысты. Топ жетекшісінің жетістігі көбіне өз жұмысын нақты бағытқа қоюмен байланысты, бағытының негізгі формасы және тәрбиелеу әдісі, оқу орнына бірінші курс студенттерінің бейімделу үрдісінің басқарудағы тиімділігінде.

Сондықтан студентке бейімделу барысында оқытушы тарапынан қажет көмекті оқытушы жеке ерекшеліктер мен мүмкіндіктермен меңгерту керек.

Жалпыға таныс, топ студенттерінің бейімделуін топтық жұмыс арқылы жүзеге асыруға болады. Бірінші жылдың өзінде топтағы достық қарым- қатынас тез бейімделуге көмек береді. Сондықтан ең алдымен топтың климатын меңгеру қажет.

Студенттердің кәсіптік білім беру ұйымдарының оқу- тәрбие үдерісіне бейімделуінде психологиялық және педагогикалық қолдау көрсету өте маңызды. Жаңадан қабылданған студентке педагог тарапынан көмек көрсету керек.

Сондықтан, бірінші курс студенттері ерекше бақылауды болуы қажет.

Әдебиет тізімі

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына арналған «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсу, реформалар, даму (2015 жылы) атты Жолдауы. – www.e.gov.kz. сайты.

2. Бекмаханова К.Е. Проблема психологической адаптации студентов. –Алма-Ата, 1983. –23 с.

3. Котова И.Б., Шиянова Е.Н. Развитие личности в обучении. //Учебное пособие для студентов педагогических вузов. – М.: Изд. центр «Академия», 2009. – 288 с.

4. Налчаджян А.А., Сенокосова Ж.Г. Социально-психологическая адаптация: содержание, типы, механизмы. – М.: Академия, 2012. – 123 с.